
Disiplinmøllen

FORSIDEBILDET

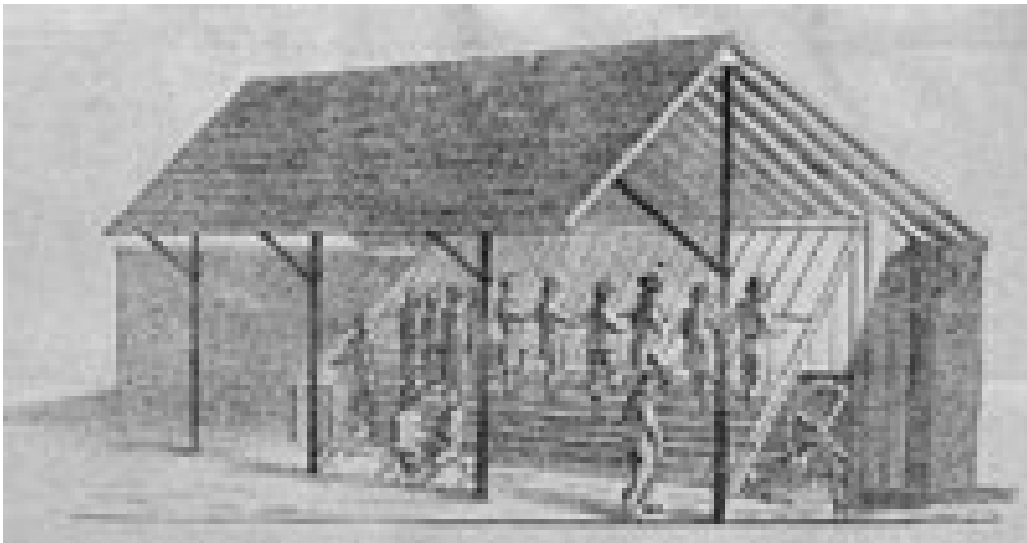

Foto Øivind Larsen

Norges første professor i hygiene, Frederik Holst (1791 – 1871) var blant sine mange interesser også svært opptatt av fengselsvesenet. I det første norske medisinske tidsskriftet Eyr skrev han om den såkalte disiplinmøllen som ble brukt i England, og som han uttrykte betydelig begeistring for (1). Det er også en illustrasjon til artikkelen, og den gjengis som forsidebilde på dette nummer av Tidsskriftet.

Møllen, som er oppfunnet av mekanikeren William Cubitt i Ipswich, består av en liggende sylinder med langsgående trinn. På disse trinnene skal fangene trå, slik at sylindren går rundt. Det er et skråbrett som forhindrer fangene i å gå for langt opp på hjulet, for da blir det lettere, og det skal det ikke være. Det er en stang å holde seg i, men maskinbyggeren William Hase berettes å ha foretatt et ytterligere raffinement, nemlig å gjøre denne stangen dreibar, slik at fangene også kunne arbeide med hendene.

Fangene som var satt på disiplinmøllen, trådte opp på den fra den ene enden, slik at alle forskjøv seg en plass bortover. Den borteste kunne så gå ned for å hvile inntil det ble hans tur igjen. Det var da mulig å finne frem til en egnet rytme med arbeid og hvile. Holst har referert utførlige beregninger om dette, idet målet var å finne den arbeidsmengden som gav passende avstraffelse, uten at det skadet helsen. Møllen kunne også brukes for kvinner, sies det.

Kraften fra møllen kunne brukes til å drive forskjellig maskineri. Men hvis det ikke var bruk for maskinkraft i øyeblikket, sørget en automatisk regulator for at det ble like tungt å trække likevel.

Disiplinmøllen hadde mange fordeler, mente man. Den fordret verken forkunnskaper eller arbeidslyst. Var man først oppe på møllen, var det intet annet å gjøre enn å trække i vei. Ikke nyttet det å skyve arbeidet over på medfangene heller, for møllen gikk og det var umulig å la være å trå. Holst skriver: ”Det er et strengt Arbeide og tilveiebringer saaledes et middel til at udføre den Dom, hvorved nogen Forbryder dømmes til haardt Arbeide. Det afskrækker derfor ogsaa fra at begaae Forbrydelser; og sædvanlig hører man Fangen, der forlader et med Trædehjul forsynet Fængsel, udraabe: ”Aldrig vil jeg komme hid tilbage””.

Velbekomme.

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Holst F. Disiplinmøllen eller trædemøllen. Eyr 1828; 3: 24 – 37.

Publisert: 20. juni 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 17. februar 2026.